

Vladislava Gordić Petković

BORBENI BARIKADNI BLUZ

(Ana Svirščinjska: *Gradila sam barikadu*, Štrik, Beograd, 2025)

Otac joj je bio slikar sa mačkom na ramenu, a majka, domaćica, produžavala je njenu okraćalu školsku kecelju tako što je na nju našivala traku od drugog materijala, u drugačijoj nijansi sive boje. Kćer to dvoje ljudi je prvu svoju pesmu posvetila bedi. U pitanju je oda, koja je počinjala rečima: „Dobro mi došla, bedo, što sa strašnim osmehom...” Dalje stihove ne znamo, jer je autorka Ana Svirščinjska u predgovoru svojim izabranim pesmama (objavljenim 1973) temu skrenula na manje tužna sećanja. Došivanje ili produžavanje školskih kecelja ne postoji samo u teškim i oskudnim vremenima, ono je više nego samo nužan vid razboritog raspolaganja kukavnom imovinom: ta je kecelja, piše Ana Svirščinjska, odredila njeno mesto na ovom svetu – a to mesto je „među onima koji se stide što su živi”.

Prvi put smo poeziju poljske pesnikinje prevedenu na srpski čitali u zbirci izabranih pesama koja se zvala *Ja sam žena* (2019), a u njoj je pomenuti predgovor i objavljen. Prevoditeljka Mila Gavrilović upravo je za ovu knjigu dobila Nagradu „Miloš Đurić”, a iz njene radionice poteklo je i ovogodišnje izdanje. Ana Svirščinjska (poznata i kao Ana Svir) pisala je o iskustvu rata, o svom učešću u pokretu otpora i o Varšavskom ustanku – ne odmah, ne na prvu loptu, nikako ishitreno, niti nepripremljeno. Njeno iskustvo nije se dalo lako pretočiti – ne u stihove, ne u sliku sveta, nego u poetiku dostojnu takvog iskustva. Ana Svirščinjska volontirala je kao bolničarka tokom dvomesečnog ustanka 1944. koji je odneo bezmerno mnogo žrtava i rezultirao teškim razaranjem Varšave od strane Hitlerove vojske. U toj najvećoj oružanoj pobuni koja se dogodila u ratom zahvaćenoj Evropi život je izgubilo preko 150 000 ljudi. Ana Svirščinjska je volontirala kao bolničarka i ranije, tokom invazije na Poljsku 1939. Po završetku Drugog svetskog rata, godinama je čekala da se rastopi stid koji je preživela i da joj se sećanje spusti u prave reči. Kako je konstatovala u već pomenutom predgovoru, pesnik je „emocija i savest celog sveta”; bila je istrajna u nastojanju da i emocije i savest nađu svoj tačan jezik.

O ratu možemo govoriti kao o neželjenoj neminovnosti istorije: ako ga prežive, budućnosti ga prepričavaju veterani i heroji, stradalnici i svedoci. Lako bi bilo reći da su rat, zlo i svaka patnja područje nejezika, da o njima može da govori samo nemi užas. Nesumnjivo, tema rata suočava nas sa paradoksima ljudske prirode i sa uzaludnostima ljudskog truda. Iz žarišta borbenog okršaja puca širok pogled na predeo koji je i lep i pust: na dominaciju sebičnih materijalnih interesa i na altruizam ideoloških parola, na nasilje i glad, na kukavičluk i grabež. Čega se plaši um, a šta se ruka usuđuje da učini – sve to

umetnika i pesnika zadivljuje i zabrinjava. Život u ratu, stalno na pragu smrti, gorka je škola sazrevanja. Neshvatljivi plemenitost i sebičluk sudaraju se stalno tokom neumorne potrage za smislom, mirom i pravdom.

Svakodnevnica rata je konfuzna, jeziva i nadasve dramatična: u njoj ima toliko primera samopožrtvovanja i plemenitosti, ona zna biti uznemirujuće bolna i sebična, a njena je dinamičnost neretko začuđujuće inertna, zasnovana na mikropokretima. Ana Svirščinjska je osetila da jezik mora da parira toj mikrodramatičnosti. Slike smrti pesnikinja zato razlistava do granica čudesnog, strašnog i nemogućeg a da zapravo sve vreme slika jedan običan ratni dan i očekivanu ratnu noć – sve vreme govori tiho, kao upola glasa, oprezno i suspregnuto. Tako Ana Svirščinjska piše o vatri koja šušti u „bezljudnom gradu”: taj plamen pruža „raskoš umiranja” slučajno zatečenim leševima. U gradu leševa samo su vaške žive, tople i kreću se, samo one sa pesnikinjom dele želju za životom: „Slabe kao i ja / žele da žive kao i ja”. Kada dospe u živu kuću živog čoveka, pesnikinja će svoju bluzu punu vašiju u vatru baciti.

Kad padaju bombe, lepota muzeja umire u plamenu: lepota gori „kao slama”, „neprocenjiva / kao čovekovo telo”. U pesmi „Dan kao i svaki drugi” u kazanu se kuva kaša za celu zgradu, ali založenu vatru stanari moraju da ugase čim počne bombardovanje. Na kraju „gutaju sirovu kašu”, svi „srećni što su živi”. Bolničarka koja ima tek četrnaest godina razmišlja o tome kako bi volela da umre za sve, da primi čak i svaki metak namenjen Nemcima: „I da ljudi nikad ne saznaju / da sam ja umrla umesto njih / da se ne bi rastužili.” Ulice gore, ljudi se boje da izađu u dvorište zasuto bombama, barikade može da nadživi samo pesak iz vreća nedovoljno jakih da odglume zidove tvrđave. I kada kroz ovu poeziju prepešačimo sva iskustva smrti koja je besramno laka na obaraču, dotući će nas pesma „Očaj”: „Ruka bez oružja / podiže se do neba / prstima hvata nebo za gušu / i pada”. Jasno je zašto je Svirščinjskoj trebalo trideset godina da nas gane onako kako to nikome nikada nije uspelo.

Pesma „Podizanje barikade” završava se rečima: „i mada nas niko nije terao / podigli smo barikadu / pod rafalima”. Pesnikinja pedantno nabraja koje sve „kukavice” učestvuju u tom poduhvatu: kućepazitelj, piljarica, frizer, švercerka, šnajderka, tramvajdžija, služavka i apotekar čupaju kamen iz kaldrme i tegle vreće sa peskom. Čak su i vrata skinuta sa nečijeg toaleta pretvorena u građevinski materijal. Svirščinjska evidentira strah ovih tihih neimara dok teče gradnja barikade na kojoj se brzo i lako gine, refrenski nas podseća da su svi oni – kukavice. Ironija je snažna i neophodna – baš zato što je misija grupice tvrdoglavih očajnika, povezanih samo slučajnošću mesta stanovanja, sušta neustrašivost.

„Ulicom pustom kao Mesec” juri tenk koji ruši kuće i barikade, ali se na toj istoj ulici zatekne i „balavac” sa bocom benzina u ruci. Pesme u zbirci nanizane su tako da ćemo o smrti tog balavca saznati ni desetak stranica ranije: i da, on jeste bacio tu bocu benzina sa kojom ćemo ga kasnije videti. Balavac jeste zapalio tenk i nemački vojnici su ga ubili. Mi smo ga videli kako plazi jezik nastojniku dok ređa boce sa benzinom, i čuli smo

psovke tog čoveka koji je mrtvom balavcu kopao raku u dvorištu: slika njegova koja će ostati da živi, upravo zahvaljujući vremenskom pomeranju, jeste ta slika hoda po Meseću, slika gorde utvare čija luda hrabrost nadtrajava sve ratne strategije.

Takva vrsta pomerene temporalnosti pretvara ovu zbirku u mali ep o otporu sa svojim digresijama i retardacijama. Ana Svirščinjska znala je, čekajući sve te godine, da artikulacija njenog iskustva ne zahteva ni prave reči, ni birani ritam, već strukturu i kompoziciju. Epska struktura pobeđuje vreme jer se njime igra: niz pesama zri u poemu o neizneverenom gradu.

Poezija Ane Svirščinjske prepoznaje taj strašni osmeh bede, uočen u njenoj prvoj napisanoj pesmi. Istini za volju, početak te pesme videli smo zato što nam je pesnikinja dozvolila da ga vidimo. Tako nam je odmah pokazala da neće egzistencijalnom nesrećom baratati kao transparentom. Beda nema samo ponižavajuće i vulgarno lice, ona je neretko čak potpuno sporedna, svedena na mizanscen koji uokviruje pravu strahotu, rat i njegove zločine. Ana Svirščinjska je razborito raspolagala svojim iskustvom, i dugo ga je pripremala za pesmu. Bluz sa njenih hrabrih barikada biće onoliko rezak i borben koliko to može da bude himna posvećena očaju i siromaštvu, nad kojima smrt nikako ne sme da ima vlast.